Bjørnar Olsen: *In Defense of Things. Archaeology and the Ontology of Objects*. Lanham, New York, Toronto, Plymouth, UK: Altamira Press 2010. 203 sider. ISBN 978-0-7591-1930-7.

En rekke titler har de siste årene satt ting og materialitet på den akademiske dagsorden. Felles for flere av disse bidragene er en kritikk av den språklige vendingen som har vært en dominerende inngang til kulturstudier, spesielt på 1980- og -90-tallet. Ved å fokusere på diskurs, tekst og tegn mener kritikerne at den materielle siden av kulturen har vært oversett på tross av at *materiell* kultur har vært et sentralt begrep i forskningen. (Damsholt, Simonsen og Mordhorst 2010:9-10; Dudley 2010:1-2; Olsen 2010)

Bjørnar Olsen er professor i arkeologi ved Universitetet i Tromsø. Hans siste bok, *In Defense of Things*, føyer seg inn i rekken av bøker som vektlegger at tingene eksisterer i relasjon til, og på lik linje med mennesker, planter og dyr. I motsetning til flere utgivelser som fokuserer på performativitet og gjøren av materialiteter konsentrerer Olsen seg om det han kaller integriteten til tingene. (Olsen 2010:172) Boken vil i denne sammenhengen vekke begeistring hos lesere med interesse for tingteori. Den kan samtidig fungere som en tekstbok for de som ønsker en innføring i fenomenologi og actor-network-theory. I artikkelen "Momenter til et forsvar for tingene" (2004), publisert i *Nordisk Museologi*, argumenterte Olsen for at tingene ikke må ignoreres av vitenskapen. Hans resonnement underbygges og videreutvikles i *In Defense of Things*.

I Marcel Prousts *På sporet av den tapte tid* reflekterer hovedpersonen over hvordan tingene fremtrer for ham i overgangen mellom

søvn og våken tilstand. Proust skriver: "Kanskje er tingenes ubevegelighet pålagt dem av vår overbevisning om at det er dem vi ser og ikke andre, kanskje er den et resultat av det som egentlig er vår tankes ubevegelighet overfor tingene." (Proust 1984: 10) Gjenklangen fra Prousts litterære betraktning, over menneskets ubevegelighet overfor tingene, kan stå som et bilde på den sentrale tematikken i *In Defense of Things*. Det er først og fremst vitenskapens fastlåste oppfatning av tingene per se Olsen vil til livs. I den sammenhengen blir det avgjørende å bryte ned den dikotomiske tankegangen som har kommet til å prege den vestlige metafysikken der todelingen mellom den menneskelig tenkning og den materielle verden er grunnleggende. Olsen viser hvordan samfunns- og humanvitenskapene gjennom 1900-tallet, på tross av gjentatte forsøk av blant andre Henri Bergson, Martin Heidegger, Walter Benjamin og Maurice Merleau-Ponty, har fortrenget tingene, og tingenes tette og komplekse relasjoner til menneskene. Han skriver: "Despite the grounding and inescapable materiality of the human condition, things seem to have been subjected to a kind of collective amnesia in social and cultural studies, leaving us with a paradoxically persistent image of societies operating without the mediation of objects." (Olsen 2010:2) For Olsen er det altså umulig å tenke kultur uten det materielle; kultur er også ting og landskap, praksiser og materialiteter.

Til tross for at tingenes tilstand i følge Olsen har vært og er preget av et kollektiv hukommelsestap, forsvant det materielle aldri helt fra den akademiske agenda. Olsen understreker i denne sammenhengen hvordan arkeologien hele tiden har fortsatt å engasjere seg i tingene, og for ham er arkeologi "(...) the foremost discipline of things" (Olsen 2010: 22). Mens

148 arkeologi tidlig på 1900-tallet delte sin interesse for tingene med en rekke andre kulturstudier viser Olsen til hvordan eksempelvis fag som antropologi forlot tingene utover på 1900-tallet. (Olsen 2010: 23) Dette setter han i forbindelse med en større moral-politisk arv etter moderniteten hvor den tiltagende masseproduksjonen, massedistribusjonen og massekonsumpsjonen av gjenstander ble sett som et uttrykk for at verden var bedragerisk og misvisende. Tingene utgjorde en trussel mot menneskelige verdier, og materialisme ble etter hvert synonymt med misbruk, et bilde på alt negativt ved det moderne samfunnet. (Olsen 2010: 11-12) Det sosiale og menneskelige aspektet ved kulturen kom i stedet til å få størst oppmerksomhet. Studier av samfunn og kulturelle kontekster har i denne forbindelsen vært sentrale, og dialog og deltagende observasjon, gjerne i forbindelse med feltarbeid, har dannet grunnlaget for forskningen. I forlengelsen av Olsens *resonnement* må det understrekes at fokuset på materialitet innenfor blant annet sosialantropologien de siste tjue årene har lagt grunnlaget for at vi i dag kan snakke om en materiell vending. (Edwards og Hart 2004:3)

Selv om det i Olsens argumentasjon er et poeng å fremheve arkeologiens virkefelt og vektlegge hverdagstingene, fordi han ser at disses verdi har vært oversett til fordel for eksempelvis gjenstander som har fått betydning som kunstverk, eller som har blitt til i en religiøs eller politisk sammenheng, mener jeg det er nødvendig å påpeke at kunsthistorien, og visuelle studier er et interessant felt for tenkning omkring, og med ting. I artikkelen "Visual studies and the Iconic turn" beskriver Keith Moxey hvordan en ny fasinasjon for tingene har bidratt til endrede perspektiver innenfor visuelle studier. Han skriver: "Affirma-

tions that objects are endowed with a life of their own – that they possess an existential status endowed with agency – have become commonplace. Without a doubt, objects (aesthetic/artistic or not) induce pangs of feeling and carry emotional freight that cannot be dismissed." (Moxey 2009:131) I artikkelen stiller Moxey noen sentralt spørsmål: Kan en fenomenologisk interesse for bildet (tingen) sammenholdes med forståelser som vektlegger de politiske implikasjonene ved bildet (tingen)? Er det på en og samme tid mulig å forstå bildet (tingen) som presentasjon og representasjon? (Moxey 2009:131) Disse spørsmålene har i stor grad aktualitet også når det gjelder ting som ikke oppfattes som estetiske, og jeg mener derfor de kan bidra til å utvide den diskusjonen Olsen legger til rette for der en fenomenologisk inspirert interesse for tingene i ytterste konsekvens kan synes å utelukke en interesse for tingens sosiale, kulturelle og politiske kontekster. Det som kan oppfattes som et enten-eller-perspektiv må settes i sammenheng med at Olsen forsøker å løsrive tingene fra det tekstlige grepet strukturalismen og poststrukturalismen har vært med på å befeste, slik jeg innledningsvis påpekte. Han gjør i sammenhengen rede for hvordan sosial og kulturell virkelighet har blitt, og blir oppfattet å eksistere forutgående for, eller løsrevet fra ting. Forståelsen av at ting konstrueres som idé gjennom sosiale og kulturelle relasjoner, og dermed ikke har mening i seg selv, har slik fått stor gjennomslagskraft. Satt på spissen oppfattes tingene på denne måten som *tabula rasa*, tomme tavler hvorpå den diskursive eller symbolske meningsdannelsen projiseres. Grunnlaget for en forståelse der den materielle verden kun kan frembringes og gis mening gjennom menneskelig tenkning finner Olsen i det kartesianske verdensbildet og i Kants dua-

lisme. Ettersom Olsen forsøker å vende seg bort fra denne menneskesentrerte ontologien, gjennom å bidra til å skape en forståelse som tar høyde for et symmetrisk forhold mellom ting, landskap og mennesker kan prosjektet nærmest synes som en etikk, spesielt i forhold til landskaps- og naturforståelse.

Det er to teoretiske inspirasjoner som får særlig betydning i Olsens arbeid med å overkomme dualismen mellom menneskelig tekning og materiell verden; actor-network-theory, spesielt representert ved Bruno Latours tenkning, og fenomenologi, spesielt representert ved Martin Heideggers arbeid. For Heidegger er menneskets væren i verden betinget av en direkte omgang med ting. Slik er mennesket kastet inn i, og til stede i en verden som allerede er meningsfull. For Heidegger er det å skape koblet til å frigjøre, bringe frem eller respondere på det som allerede er i materialene, i materialenes form og i deres kapasiteter. Olsen mener dette er noe vitenskapen må ta inn over seg. Tingene er ikke alltid tegn på noe annet, mener han, men de har en verdi i seg selv gjennom deres nærvær som ting. Olsen skriver: "What strikes me after reading many recent books on rock art is the never ending urge to intellectualize the past: a constant search for a deeper meaning, something beyond what can be sensed. (...) may it not be plausible that – sometimes at least – it was actually the depicted being that mattered?" (Olsen 2010:86) Olsen kommer her i kontakt med en argumentasjon ført frem av litteraturviteren Hans Ulrich Gumbrecht. I *Production of Presence* kritiserer han den hermeneutiske fortolkningslære for å fortrenge det som ikke handler om mening. Nærvær, mener Gumbrecht, er en del av vår opplevelse av verden som foregår uavhengig av, og hinsides meningsproduksjonen. (Gumbrecht 2004:79)

Han skriver: "Rather than having to think, always and endlessly, what else there could be, we sometimes seem to connect with a layer in our existence that simply wants the things of the world close to our skin." (Gumbrecht 2004:106)

Når det gjelder Bruno Latours ideer og actor-network-theory benytter Olsen dette som et utgangspunkt for å overkomme en dualisme mellom natur og kultur, mellom det menneskelige og det ikke-menneskelige. For Latour er det grunnleggende at menneskets eksistens hviler på relasjonelle og overlappende forhold mellom det menneskelige og det ikke-menneskelige. Hybrider som inneholder både det menneskelige og det ikke-menneskelige tar vare på, og medierer disse relasjonene. Samfunnet er med hans forståelse basert på tette relasjoner der kultur og natur samtidig inngår. Det er derfor ikke mulig å skille kulturelementer fra naturelementer, eller omvendt. Dette videreutvikles i det som forstås som actor-network theory, og samfunn forstås i en slik sammenheng som nettverk der mennesker og ting, alle typer materialer og enheter, er koblet sammen gjennom heterogene relasjoner. Tingene kan slik forstås som quasi-objekter, hybrider som består av natur-kultur produsert av og innenfor relasjonelle nettverk. Olsen benytter denne beskrivelsen av ting for å forklare tingenes fravær fra samfunnsvitenenskapene. Han skriver: "(...) being a mixture of culture and nature, a work of translation and itself increasingly mediating such relations, material culture, quite literally, became 'matter out of place' – in other words, part of the 'excluded middle'." (Olsen 2010:103)

Selv om Olsen benytter actor-network-theory til å si noe om tingenes relasjonelle kapasitet som aktører i nettverk holder Olsen hele tiden fokus på tingene i seg selv. Hans under-

150 søkelse av tinges forhold til temporalitet og minne er i særlig grad spennende. Olsen fremholder her at materialitet og vane er sentralt for minnet og viser til Henri Bergsons filosofi. Olsen argumenterer videre for at fortiden ikke er tilbakelagt, men griper inn i den kommende nåtiden. Arkeologi er en disiplin som i følge han har forutsetningen for å bidra til å kurere det han kaller "the illness of historicism". Gjennom å vise hvordan tingene lar fortiden komme til syne i nåtiden kan arkeologien forstyrre historisismens forsøk på å rense ut det uordentlige ved å skape lineær tid og en narrativ historie. (Olsen 2010:126)

In Defense of Things er velskrevet og tekstens forsvar for tingene overbeviser. Den gir på en tilgjengelig måte innsikt i sentrale teoretiske retninger for nyere kulturstudier som fenomenologi og actor-network-theory. Forankret i eksempler som ligger tett opp til Olsens arkeologiske forskning på eksempelvis samisk og nordlig forhistorie og historie tilbyr boken leseren en tingens ontologi formet med bricolage som innstilling. Ettersom boken er skrevet på engelsk har den også et bredt internasjonalt nedslagsfelt. Til tross for at det ikke er bokens siktemål savner jeg metodiske refleksjoner over hvordan forskningen kan ta inn over seg den ontologiske betraktningen til Olsen, og slik komme nærmere tingenes væren i verden uten at relasjonen mellom tingene og menneskene blir usynliggjort. En slik refleksjon ville også synliggjøre på hvilken måte den videre forskningen skal unngå å havne i de fellene andre materialistiske tilnærminger har gjort, slik Olsen hevder: "Although serious and pertinent criticism has been voiced against the textual and linguistic reductionism implied in many former interpretive archaeologies, a dominant trope is still that material culture and landscapes are sites of 'inscription, metapho-

rical 'stand-ins' that always represent something else and more importantly: the 'social', the 'cultural', the 'political', and so forth – all implicitly conceived of as extramaterial entities." (Olsen 2010: 3)

LITTERATURLISTE:

- Damsholt, Tine, Simonsen, Dorthe Gert og Mordhorst, Camilla (red.): *Materialiseinger: Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse*. Aarhus 2009.
- Dudley, Sandra H (red.): *Museum materialities: objects, engagements, interpretations*. London 2010.
- Edwards, Elizabeth og Hart, Janice: *Photographs Objects Histories: On the Materiality of Images*. London og New York 2004.
- Gumbrecht, Hans Ulrich: *Production of Presence: What meaning cannot convey*. Stanford 2004.
- Henning, Michelle: *Museums, Media and Cultural Theory*. Berkshire of New York 2006.
- Olsen, Bjørnar: *In Defense of Things: Archaeology and the Ontology of Objects*. Lanham, New York, Toronto, Plymouth UK 2010.
- Olsen, Bjørnar: "Momenter til et forsvar for tingene". *Nordisk Museologi* 2. 2004: 25-36.

*Hanne Hammer Stien, stipendiat

Adresse: Seksjon for kulturvitenskap
Tromsø Museum – Universitetsmuseet
9037 Tromsø

E-mail: hanne.hammer.stien@uit.no